

Матеріал міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРИРОДА І СУСПІЛЬСТВО:
ВИКЛИКИ І ПОСТУП

ПРИРОДА І СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ І ПОСТУП

Матеріали міжнародної наукової конференції
присвяченої 80-річчю географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ISBN 978-966-423-890-5

978-966-423-890-5

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Чернівецький відділ Українського географічного товариства

«ПРИРОДА І СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ І ПОСТУП»

*Матеріали міжнародної наукової конференції
присвяченої 80-річчю географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

(м. Чернівці, 11-13 жовтня 2024 р.)

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК: 502+316.3 (477)(08)
П-770

Редакційна колегія: Бучко Ж.І., Джаман В.О., Заблотовська Н.В, Заячук М.Д.
Кілінська К.Й., Кирилюк С.М. Король О.Д., Костащук
І.І., Поп'юк Я.А., Рідуш Б.Т., Руденко В.П., Сухий П.О.,
Холявчук Д.І., Чубрей О.С, Ющенко Ю.С.

П-770 **Природа і суспільство: виклики і поступ.** Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці, 11–13 жовтня 2024 р.) – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2024. – 324 с.
ISBN 978-966-423-890-5

У збірнику представлено матеріали міжнародної наукової конференції «Природа і суспільство: виклики і поступ» присвяченої 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича, де розкрито результати дослідження актуальних питань сучасної географічної науки.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

УДК: 502+316.3 (477)(08)

ISBN 978-966-423-890-5

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

© Колектив авторів, 2024

РУДАКЕВИЧ Іван ГЕОПРОСТОРОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	169
РУДЕНКО Леонід, БОЧКОВСЬКА Алла, ЛЕЙБЕРЮК Олександр ЗМІНИ ГУСТОТИ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЩІЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В УКРАЇНІ (1897-2021 РР.)	172
СЛАЩУК Андрій, ВОЛОШИН Володимир ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ПЕРЕРОБКИ ВІДХОДІВ	175
СМІТ Олена, САЛІЙ Михайло ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	176
СОНЬКО Сергій, ЗОЗУЛЯ І. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЗМІНИ ЗА 10 РОКІВ	179
ТІМІШ Родіка РОЗВИТОК РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	182
ТРУСІЙ Оксана, ТЕЛЕСЬКО Віктор ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ДО 2022 РОКУ.....	185
УЛІГАНЕЦЬ Сергій, ШИНКАРЕНКО Уляна СТРУКТУРА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ АНТРОПІЗОВАНИХ ЛАНДШАФТІВ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ БЕРДИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ	188
ЯЧНЮК Марина СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ГРОМАД	190
ГЕОГРАФІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ТУРИЗМУ	193
ЛАКОВ Plamen, ДАНИЛОВА Ольга СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ОЗДОРОЧОГО ТУРИЗМУ	193
АНДРУСЯК Наталя, АНІПКО Наталя ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	195
БЕЗУГЛА Людмила, ЯЗІНА Вікторія ТУРИСТИЧНА РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ І КРЕАТИВНОСТІ ЖИТЕЛІВ РЕГІОНУ	197
БЄЛОБОРОДОВА Марія, ТРЕГУБ Юлія ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ ЗАДАЧ ТУРИСТИЧНОЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ	200
БРИК Степан ВІТЧИЗНЯНА ТА МІЖНАРОДНА СИТУАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	202
ВАРУХА Альона, БОРСУК Олександр, АРІОН Оксана ВПЛИВ ВІЙНИ НА СТАН ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ	204
ВАСИЛЬЧАК Валентин ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНОЗЕМНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	207
ГАБЧАК Наталя, ГАБЧАК Станіслав НОВІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	209

виділити наступні просторові паттерни Facebook на території Польщі та України: залежність між рівнем розвитку країни та рівнем проникнення мережі, зростання кількості користувачів у напрямку із сходу на захід, концентрація соціальної активності в столичних регіонах та регіональних центрах, наявність бар'єрів (адміністративні кордони) існувати у віртуальному просторі.

Волинська область відносно мало постраждала внаслідок війни у порівнянні із іншими (східними, південними, північними) областями України. Проте, порівняно із іншими областями Західної України (Львівською, Закарпатською, Чернівецькою, Івано-Франківською, Тернопільською), «зсув» економіки та населення на захід торкнувся Волинської (і Рівненської) області порівняно мало. Причиною цього є наявність спільного кордону із союзником росії – білоруссю, та, як наслідок, постійне очікування атаки зі сторони Бресту. Релоковані підприємства, чисельність яких значно менша, ніж у інших західних областях, розташовуються лише у південній частині Волинської області. Це саме можна сказати й про внутрішньо переміщених осіб: північні частини Волинської та Рівненської областей для них не є привабливими.

Отже, проблематика регіонального розвитку є надзвичайно актуальною для України на сучасному етапі. Сьогодні існують певні труднощі з відбором показників для визначення рівня соціально-економічного розвитку. Для вирішення цієї проблеми потрібні нові методи та методики досліджень.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Пугач С. Соціальна географія комунікаційних мереж Західної України : монографія / за ред. К. Мезенцева. Луцьк : вид-во «Терен», 2021. 284 с.
3. Puhach S. Spatial patterns of Facebook social network service: the case of Poland, Ukraine and Belarus. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2023. No. 60. P. 7–17. <http://doi.org/10.12775/bgss-2023-0012>
4. Regional development. Wikipedia, *The Free Encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Regional_development.

ГЕОПРОСТОРОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Іван РУДАКЕВИЧ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира

Гнатюка, м. Тернопіль

ivaco@ukr.net

Анотація

У публікації охарактеризовані геопросторові аспекти фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області. Дане дослідження є актуальним, оскільки не всі громади регіону після їх створення виявилися фінансово спроможними. Результати даного дослідження можна використати для удосконалення адміністративного поділу області та аналітичних досліджень розвитку громад.

Ключові слова: бюджет, доходи, територіальна громада, Тернопільська область, трансферт, фінансова спроможність.

Abstract

In the article geospatial aspects of the financial capacity of territorial communities of Ternopil region are described. The need to conduct such a study has been updated, since not all communities in the region were financially capable after their creation. The results of this research can be used to improving administrative division of the Ternopil region, for analytical studies of the budget policy of communities, strategic plans, the development of territories.

Key words: *budget, financial capacity, revenue, Ternopil region, territorial community, transfer.*

Створення фінансово спроможних територіальних громад на території України є однією з важливих цілей державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Дане дослідження геопросторових особливостей фінансової спроможності територіальних громад у Тернопільській області дозволить виявити краще економічно розвинуті громади, а також такі, що потребують додаткової бюджетної підтримки. Варто врахувати, що опубліковані географічні дослідження з тематики фінансової спроможності громад Тернопільської області на даний час відсутні.

Після завершення реформи децентралізації у 2020 році та території регіону було створено 55 об'єднаних територіальних громад. Важливим фактором створення та подальшого функціонування територіальної громади як адміністративної одиниці є її фінансова спроможність, тобто здатність за рахунок надходжень місцевого бюджету покривати всі необхідні видатки. Згідно методики, розробленої Міністерством розвитку громад та територій України, аналіз фінансової спроможності територіальних громад базується на основі індикаторів потенціалу громади, враховуючи отримані з державного бюджету міжбюджетні трансферти, та визначає їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу розвитку потенціалу територіальних громад.

За сприяння програми Ulead з Європою розроблений та успішно функціонує Інтернет-портал «Бюджети територіальних громад України», де охарактеризовані такі основні фінансові показники громад як доходи, видатки місцевих бюджетів та обсяг міжбюджетних трансфертів [1]. Власне на наявних даних станом на 2022 рік з цього порталу базується дане дослідження. Для аналізу фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області використані такі показники як доходи загального фонду бюджету, рівень дотаційності бюджету ТГ, частка доходів громади за рахунок міжбюджетних трансфертів.

Абсолютним лідером по доходах загального фонду місцевого бюджету є Тернопільська міська територіальна громада (понад 3 млрд. грн. у 2022 р.). Порівняно високі доходи до місцевих бюджетів у 2022 році отримали Чортківська, Збаразька, Бучацька, Кременецька, Козівська, Терехівська, Великоберезовицька, Білецька, Байковецька територіальні громади. У них рівень доходів перевищив 100 млн. грн. Досить гарні результати по наповненню дохідної частини місцевих бюджетів у 2022 р. показали Підгаєцька (84 млн. грн.), Гусятинська (74 млн. грн.) громади, які є порівняно менш заселені та традиційно вважалися економічно депресивними місцевостями. Найвищі доходи місцевого бюджету на одного мешканця у 2021 р. отримали Байковецька (11311 грн.) та Тернопільська (8930 грн.) громади.

Найнижчий рівень доходів загального фонду місцевих бюджетів протягом 2022 року отримали Коропецька, Іване-Пустенська, Більче-Золотецька та Лопушненська громади. Характерною рисою перших трьох згаданих громад є їх розташування на

півдні області у межах Дністровського каньйону. Дані громади є сільськими із низькими обсягами доходів до місцевих бюджетів. Головною причиною цього є відсутність значних платників податків (наповнювачів бюджету) та низька економічна активність місцевого населення [4].

Найвищий обсяг трансфертів до місцевого бюджету отримала у 2021 р. Тернопільська міська ТГ -- 1,437 млрд. гривень. Значний обсяг трансфертів також у бюджетах Борщівської, Бучацької, Заліщицької, Збаразької, Кременецької, Терехівської, Чортківської та Шумської громад. Причиною у необхідності надання таких високих трансфертів для міських територіальних громад Тернопільської області, аналогічні як і значних видатків їх місцевих бюджетів, -- це наявність багатьох об'єктів соціальної інфраструктури та комунального господарства.

У 2021 р. на території Тернопільської області три громади перераховували також до державного бюджету реверсну дотацію: Тернопільська (71,4 млн. грн), Байковецька (25,0 млн. грн.) і Великобірківська (0,4 млн. грн) [1]. У цих громадах обсяг доходів перевищував більше 110 % показника в середньому по Україні, тому їх надлишки перераховувалися до державного бюджету.

Згідно нашого дослідження чітко простежуються групи громад за рівнем їх доходів, видатків і міжбюджетних трансфертів. Відповідно можна виділити кілька груп територіальних громад Тернопільської області за особливостями їх фінансової спроможності:

1. Фінансово спроможні громади, в яких рівень доходів загального фонду несуттєво нижчий за видатки бюджету, невеликий обсяг міжбюджетних трансфертів (Байковецька, Білецька, Великобірківська, Великоберезовицька, Трибухівська);

2. Умовно фінансово спроможні громади, в яких видатки суттєво перевищують доходи бюджету, однак залежність від міжбюджетних трансфертів невисока (обсяг доходів вищий за міжбюджетні трансферти – Білецька, Великогаївська, Іванівська, Підгороднянська, Скориківська, Козівська, Підгаєцька, Тернопільська, Чортківська);

3. Громади з низьким рівнем фінансової спроможності, в яких обсяг доходів нижчий за обсяг міжбюджетних трансфертів, що ускладнює виконання видаткової частини місцевого бюджету (більшість сільських громад, Бучацька, Заліщицька, Копичинецька, Монастирська, Почаївська, Шумська міські громади);

4. Фінансово неспроможні громади, в яких обсяг доходів бюджету не забезпечує навіть половини його видатків, висока залежність від трансфертів (Вишнівецька, Золотопотіцька, Коропецька, Лопушненська, Мельнице-Подільська громади) [4].

Результати геопросторового дослідження фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області також будуть корисними при створенні аналітичних звітів та описів, зокрема при розробці стратегій регіонального та місцевого розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Бюджети територіальних громад України. URL: <https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/16360623127390/sheet0> (дата звернення: 20.08.2024).

2. Кириленко О., Баранець Я. Досвід забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Вісник Економіки*, 2020 № 3. С. 54-68.

3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2024).

4. Рудакевич І. Геопросторові аспекти фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль: СМП "Тайп". № 1 (випуск 54). 2023. С. 68-79.

ЗМІНИ ГУСТОТИ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЩІЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В УКРАЇНІ (1897-2021 рр.)

Леонід РУДЕНКО, Алла БОЧКОВСЬКА, Олександр ЛЕЙБЕРЮК
l.gr.rudenko@gmail.com, bochkov2013@ukr.net, lejberyk.ua@gmail.com

Інститут географії НАН України, м. Київ

Анотація

Проаналізовано зміни густоти міського населення та щільності міських поселень в Україні періоду між 1897 та 2021 рр. Розглянуто основні просторові зміни та їх особливості динаміки зазначених показників. Встановлено основні центри зростання міської мережі України на протязі 120 років.

Ключові слова: *густина міського населення, щільність міських поселень, міська мережа, Україна, адміністративні райони.*

Summary

The changes in the urban population density and urban settlement density in Ukraine between 1897 and 2021 are analyzed. The main spatial changes and the peculiarities of the dynamics of these indicators are considered. The main centers of growth of the urban network of Ukraine over the past 120 years are identified.

Keywords: *urban population density, urban settlement density, urban network, Ukraine, administrative districts.*

Урбанізаційні процеси в межах сучасних держав є одним з актуальних показників напрямків та динаміки розвитку територій, що впливає на соціальні економічні та екологічні аспекти життя населення. З іншої сторони – міграції, військові конфлікти, економічні кризи негативно впливають на процеси розвитку поселенських мереж. Не виключенням є й Україна, де на протязі останнього сторіччя міська мережа зазнала посиленого розвитку, однак з впливом негативних періодів (двох Світових воєн, економічних спадів, а нині військової агресії росії).

Напочатку ХХ ст. на території України існувало 206 міст (без урахування містечок) в яких проживало понад 4 млн мешканців, тоді як у 2021 р. налічувалось 1343 міст та смт та 30,7 млн. міських мешканців. Звичайно такий ріст не був постійно експотенціальним, а характеризується етапами зростання та спаду, що також залежить від його регіонального розміщення. Тому чітко виділяються наступні етапи: 1) 1897-1939 рр. характеризуються поступальним зростанням та трансформацією міської мережі у більшості регіонів; 2) 1959-1989 рр. етап найбільшого росту, зокрема індустриальних регіонів (Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Харківська обл.); 3) 1991-2021 рр. період